

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉG

Irta: ifj. Vayer Lajos

AZ IRODALOM nagy és kis kérdéseiről sok szó esik. Az irodalom és a közönség viszonyát minden folyóirat újra meg újra meg tárgyalja. Egymást követik az előadások akadémiákon és rádióban, a szempontok változnak, a téma állandó. Senki sem veheti rossz néven, ha az írástudók szívesen beszélnek önmagukról, ha az irodalom szeret önmagával foglalkozni. Nem kell éppen szakembernek lenni ahhoz, hogy észrevegyük az érem másik oldalát, a művészet mostohagyermekségét. Irodalom és művészet mindketten szellemi műveltségünk tartalmait fejezik ki, mindkettőben az emberi lélek koronkint, nemzetenkint, egyénenkint változó és örök érzései és gondolatai kapnak művészi formát. A mai művelt ember számára mégsem jelentenek egyenlő értékeket, ugyanolyan élményt és emléket. Az irodalom életszükséglet. Művelt kortársunk nem nélkülözheti mindennapi ujságjának szórakozott átfutását, sem a néhány napján elővett klasszikusok összeszedett olvasgatását. Művelődésre szánt idejének nagyrésztét az irodalom tölti ki. A művészetről nem igen vesz tudomást. Ha mégis megteszi, nem lelki szükség, hanem kivételes alkalom, vagy múló hangulat készíti rá. A múzeumokról elmosódott gyermekkori emlék él benne, történelem vagy rajztanára sietett végig tanítványaival a színes összeviesszaságként ható képtáron, vagy tartott hosszadalmasnak érzett magyarázatot poros gipszmásolat előtt. Később egy nyári vasárnapon sétára indult és hirtelen támadt záporosó kergette be a díjtalan belépéssel csalogató termekbe, hol tökéletesnek vélt műveltségének öntudata nem engedte, hogy az iskolánkívüli népművelés előadását meghallgassa. Előfordult, hogy szórakozóhelyek helyett múzeumba kívánczó külföldi vendégét kellett végigvinnie a gyűjteményeken és fészengve elütnie az érdeklődő kérdéseket, ha jól is esett az itthoni műkincsek magasztalását hallani. Külföldi utazásain maga is kézbeveszi a kétségtelenül megbízható művészi vezetőt, a Baedekert, de a csillagos adatok nem a műemlékek felkeresésében segítik, hanem kötelességszerűen lerónivaló programmá válnak számára. A mai művészettel a kiállítások ünnepélyes megnyitásaiban találkozhatna, ha itt a társadalmi esemény elég időt hagyna arra, hogy a különben is kétes hitelűnek tartott modernnek műveivel foglalkozzék. Ismerősei

között akad egy-két művész is, azonban a multszázad polgárának ma is tartó félelme a bohémektől óva inti, nehogy műtermükbe ellátogasson. A szobája falán illő díszként függő képekről a műkereskedő a maga ízlése és haszna szerint gondoskodik. Így éli világát anélkül, hogy a művészettel közelebbi kapcsolatba kerülne, hogy vele életét tartalmasabbá, műveltségét sokoldalúbbá tenné. Művészeknek, művészettörténészeknek, művészetszerető kivételeknek természetesen más az esete. Az úgynevezett «átlagos műveltségűek» művészeti műveletlensége azonban annál szomorúbb tény, mert természetes többségüknél fogva, arra lennének hivatva, hogy a művészet közönségének nagyrészét jelentsék. A mult művészetének nem ártanak érdektelenségükkel, az megmarad a kevés kiválasztottak öröme, a jelennek közönséget kívánó művészete azonban szenved közömbösségük miatt.

Egy szent időben egy akad köztük, aki nem szakember létére művészeti műveltségre szeretne szert tenni. Elszánja magát, elindul a múzeumba vagy kiállításra. Az első teremben még minden egyes képet, vagy szobrot odaadó figyelemmel szemlél. Pár terem után gyorsul a lépése, válogat a műtárgyak között és csak azt nézi meg közelebről, amelyik színével, vonalaival megragadja pillantását. Csakhamar kiül arcára a fáradtság, kedvét és erejét veszítve tétovázik a kijárat felé. Megkapta a művészet csömörét, a múzeumbetegséget, melyet kellemetlen emlékként visz haza a művészet otthonában tett látogatásáról. A snobok közhelyével vigasztalja magát: egy nap csak egy mű élvezetére elég, ha alkalommal legfeljebb egy termet tekinthetünk meg, ha maradéktalanul és minden más hatástól mentesen kívánjuk átélni a művészet remekeit. Nem gondol a szakemberre, aki ilyen arany igazságok szerint egész életében hiába igyekeznék tudományának anyagát megismerni és sohasem juthatna el a megismerésen alapuló értékeléshez. De ha a művészettel foglalkozóra más szabály is áll, mint az alkalmi érdeklődőre, a modern múzeumrendezés ezt is átsegíti a szemlélet ilyenféle nehézségein. A közönség szempontjából érdektelen műveket a kutatók számára felállított tanulmányi gyűjteményekben helyezik el, a képtárak és szoborgyűjtemények kielégítő megvilágítású és falfelületekben bővelkedő termeiben pedig csak kisebb és jobb anyag kerül kiállításra.

Aki nem merészkedik egyedül a művészet diplomába, az a népszerű művészetmagyarázók vezetésére bizza magát. Ezek sokszor jószándékú, többször jó üzleti érzékű féltudósok, kik a művészet és a közönség közötti szakadékot a szép szavak szivárványával szeretnék áthidalni. Az idősebb generációhoz tartozók az állandó esztétikai

értékek túlzásbavitt hangsúlyozásával a műalkotás formai sajátságait mintegy történelemfeletti légüres térben mutatják be. Az ifjabb nemzedék viszont a szellemtörténeti szempontok elsietett alkalmazásával a műalkotás szellemi tartalmának megmagyarázása helyett, a belemagyarázásra hajlamos. Iskolás megkülönböztetés szerint az előbbi a naturalista eredményekben gazdag korszakok, a reneszánsz és a mult század művészetének kedvez, az utóbbi pedig az idealista törekvésű stílusoknak, a középkor és a barokk művészetének túlértékelésére neveli a közönséget, mely alaposabban és egyenletesebben képzett vezetőket érdemelne. A művészet felkent papjának gondosan kialakított megjelenése, a lengő szakáll, vagy jellegzetes arcél azonban gondoskodik a hiányok pótlásáról.

Sokan érzik művészeti műveletlenségüket, de szégyenlik bevallani és a népszerű művészetmagyarázók szépirodalmi igényű írásaiból és előadásából ellesett szölamok hangoztatása közepette «műélveznek», míg el nem éri őket a múzeumbetegség, mely ellen nem orvosság a szenvelgés és a kevésbé őszinte gyönyörködés.

Lássuk be, hogy valami más úton kell a művelt közönséget a művészet megismerése felé vezetni. Nem az oly sokszor tapasztalt mesterkéltséget «műélvezésre» van szükség, mely a szellemi élményre készülő ember természetes magatartását megváltoztatja és az értelmi helyett érzelmi hatást kíván kiváltatni. Nem a művészet élvezésére, hanem a művészet megértésére kellene tanítanunk a közönséget. Magyarán mondva «racionalizálnunk» kellene a művészet és a közönség viszonyát. Magyarazzuk meg népszerű, helyesebben népművelő módon, hogy mit fejezett ki a multban és mit igyekszik kifejezni a jelenben a művészet. Hogy mit jelentett a mult és mit kell jelentenie a ma embere számára. Könnyítsük meg a mai művészet megértését a tegnap és tegnapelőtt művészetének megismerése alapján. Tegyük tudatossá, hogy a művészet az emberi műveltség egészének szerves része és ne emeljük ki már eleve esztétikai elmélkedésekkel, vagy formai elemzésekkel a kultúra fejlődésének szintetikus szemléletéből. Emlékeztessünk arra, hogy a művészettörténet, az irodalomtörténettel együtt, a művelődéstörténet differenciálódásának eredménye. Így fogunk eljutni oda, hogy a művészeti műveltség mélyebb és szélesebb körben való elterjedését a történeti műveltségtől várjuk. A történeti műveltség, mely nem más, mint a történelem nagy összefüggéseinek általános áttekintése, kétségtelenül nem mindnyájunkban él ugyanolyan elevenen. Alapja azonban minden művelt emberben megvan, a tudat mélyére került képzetek, elfelejtettnek vélt de könnyen feleleveníthető adatok, irodalmi és zenei élményekből összetevődő határozatlan korhangulatok alakjá-

ban. Ismeretek, melyek módszeres megszerzés híján, utólagos rendszerezésre várnak. Ezt a rendszerezést, a történeti műveltség tudatosítását, már megindították szóban és írásban a történelem tudós művelői, kik meggyőződtek a tudomány és a közönség közvetlen kapcsolatának kölcsönös fontosságáról. Az ő munkájuk eredményességében bízunk és ebbe kell belekapcsolódnunk nekünk is, ha a művészet megértését a történeti műveltségre hivatkozva gondoljuk megvalósíthatónak.

Jól értsük meg a szót. Nem a művészettörténeti szaktudás megszerzésére buzdítunk. Nem a művészek, az iskolák, a művek adataival, sem a mesterségbeli eljárások ismeretével akarjuk a sokfelé igénybevett közönséget megterhelni. Ez a különleges érdeklődésűek, a szakemberek és a művészetre, művészettörténetre sok időt és erőt szálni tudók kiváltsága marad. Azt a «történeti háttért» sem tartjuk kívánatosnak, melyet a népszerű művészetmagyarázók szoktak a művészek regényes szerelmeiről, ragyogó sikereiről és sötét kudarcairól szóló mendemondák díszleteiből összeeskábálni. Nem felel meg elképzelésünknek a szellemtörténeti témák erőszakolása sem, mely mindent a «korszellem» kaptafájára húz és e mindenható jelszóval minden művészeti jelenséget, legyen az formai, vagy tartalmi természetű, meg tud magyarázni. Ezek a történészkedések inkább ártnak, mint használnak a helyes történeti művészet-szemléletnek.

Kíséreljük meg ezek helyett a történeti műveltséggel bíró közönséget rávenni arra, hogy egy kor, vagy nép művészetét, egy művész, vagy műhely művét ne csupán önmagában álló esztétikai értéknek, vagy a művészet egyidejű fejlődési fokán elérteredménynek tekintse. Ezek a szempontok sem maradhatnak el a művészet szemléletéből, azonban mellettük ugyanolyan jelentőségűek azok, melyek lehetővé teszik, hogy a művet az egykorú közönség és kritikus szemével nézzük és meghalljuk a művész és a mecénás szavát, mely a műből hozzánk szól. Művészetszociológiai szempontnak is nevezhetnők ezt a szemléleti módot, azonban nem más ez, mint hogy a művészeti mellett, a történeti fejlődésben szerepet játszó többi tényezőt is tekintetbe vesszük. Ehhez azonban elengedhetetlen a politikai, vallási, társadalmi, gazdasági, irodalmi fejlődésnek és a történeti élet más oldalainak általános áttekintése. Egyikből sem sok, csak mindegyikből a lényeges. Életszerűbb és közvetlenebb művészetszemléletet kapna így a közönség, amely a történeti élet egészében, vagy annak hozzá legközelebb eső részében keresné a választ arra a kérdésre, hogy milyen tartalomnak a kifejezését kell látnia az előtte lévő festett, faragott, épített művészeti formában.

Lesznek, akik túlzottan fogják találni a közönségről és a közönség és a művészet közé került művészet magyarázókról mondottakat, ma azonban már oda jutottunk, hogy nem szabad félnünk a tények meglátásától és kimondásától. Ha a betegség orvoslására ajánlott gyógyszerünk inkább elméletinek, mint gyakorlatinak fog látszani sokak szemében, ezeknek csak azt felelhetjük, hogy minden szerény elgondolás próbára érdemes, ha szándéka az, hogy az embert tiszta kézzel visszavezesse a művészet megértésének elveszett paradicsomába.

A művészet ilyen megértése után elkövetkezik majd a művészet értelmes, természetes és mindenekelőtt őszinte élvezete, mely nem lesz a kevesek kiváltsága, hanem az önmagát és műveltségét nemesebbé tenni kívánó emberiség közös kincse.

ARABESZK

A tánc a tagjaidban él.

Leselkedik.

Utálja szívednek kövér szerelmeit.

*Ha lábadat megmozdítod,
kikandikál
szemedből, mint egy fordított,
fehér sirály.*

*Ha alszol, szájadon pihen.
Majd szól, beszél.
Reszketve mondja rá : igen !
pár kis levél.*

Nem tudja senki, hogy te vagy.

Nem ismeri

*fel bőröd és a hús alatt,
csak vérbeli,*

*kiben lépések és körök
áramlanak,
kit össze csak veled kötött
irigy urad.*

*Aztán megérti pár ideg.
Rendellenül
felfogja és nem érti meg
a szem, a fül,*

*mert kezdet s vég nélkül való :
pár hangjegye,
úgy úszik, mint egy léghajó,
rajtunk ki, be.*

Toldalaghy Pál